

Analogijos sampratos kaita – nuo supratimo analizės iki psichologinės sprendimo interpretacijos

Įprasta manyti, kad analogija yra toks samprotavimo būdas, kai iš dviejų objektų panašumo vienais požymiais daroma išvada, kad tie objektai panašūs ir kitais požymiais. Šitaip suprasta analogija laikoma vienu iš indukcijos atvejų. Analogiją kaip naujų žinių gavimo būdą išpopuliarino Johnas Stuaras Millis. Įprasta naujų žinių gavimo problemą laikyti psichologijos problema, filosofijai paliekant žinių patvirtinimo problemą. Laikantis tokio požiūrio, analogija nevaidina jokio vaidmens filosofiniame tyrime. Tomas Akvinietis perinterpretuoja aristotelinį analogijos supratimą ir aiškina ją kaip santykiu paremtą terminų ryšį, leidžiantį suprasti tų terminų vartojimą teoriniuose kontekstuose ir kurti naujus terminus. Žodžių vartojimo ir jų funkcionavimo aiškinimas priklauso kalbos filosofijai. Manome, kad terminų funkcionavimo ir supratimo kalboje kontekstai ne mažiau svarbūs nei žinių gavimo ar pagrindimo kontekstai.

Analogy is commonly held to be a type of reasoning where the resemblance between any two objects based on one or more attributes is taken to imply that these objects are also similar in some other attributes. Analogy understood this way is then generally seen as a type of inductive reasoning. This view of analogy as a method of acquiring knowledge was popularized by John Stuart Mill. The problem of acquiring new knowledge is usually considered to be the problem of psychology, leaving the knowledge corroboration problem to the sphere of philosophy. From this point of view, analogy does not play any role in philosophical investigations. Thomas Aquinas reinterprets Aristotle's view of analogy and explains it as a relationship between the names based on proportion which enables us to understand the use of these names in theoretical contexts and allows the new ones to be created. The question of how to use a word and how that word functions is one of the topics of the philosophy of language. In our opinion, the contexts of understanding words and their functioning in language are of no less importance than the contexts of acquiring or verifying knowledge.

Įvadas

Daugelis analogiją žino kaip tam tikrą samprotavimo būdą, tuo tarpu vadovėlinis apibrėžimas skamba daugmaž taip: analogija yra toks samprotavimas (kartais nurodant, kad tai indukcinio samprotavimo porūšis), kai iš dviejų objektų panašumo vienais požymiais daroma išvada, kad tie objektai panašūs ir kitais požymiais¹. Taip interpretuojama analogija laikoma vienu iš trijų samprotavimo būdų (kartu su dedukcija ir indukcija),

užtikrinančių bendresnių už prielaidas, tačiau tik tikėtinų, išvadų gavimą. Tokią analogijos traktuotę, mūsų galva, savo garsiajame veikalė „Silogistinės ir indukcinės logikos sistema. Bendras požiūris į pagrindimo principus ir mokslinio tyrimo metodus“² įtvirtina Johnas Stuartas Millis. Šiame veikalė jis analizuoja moksle taikomus metodus. Taigi Millio interpretacijoje analogija kartu su indukcija yra metodas, leidžiantis gauti naujas mokslo žinias, kitaip tariant, priklauso žinių atradimo kontekstui. Straipsnio tikslas – parodyti, kad Millio atlikta analogijos sąvokos transformacija susiaurina analogijos taikymo galimybes, versdama atsisakyti supratimo konteksto, kuris yra svarbus kalbos filosofijai, ypač kuriant teorines sąvokas ir sudarant prielaidas vertinti metafizikos (ir teorinių mokslų) teiginius tiesos aspektu. Todėl mūsų tyrimo objektas bus tiek klasikinė analogijos teorija kaip kalbos filosofijos problema, tiek Millio pasiūlyta psichologinė analogijos (kaip, beje, ir logikos) interpretacija. Logika, pasak Millio, yra samprotavimo meno teorija, o šio meno tobulinimas (tai, ką Millis ir daro) turėtų pagerinti mūsų veiksmų kokybę³. Straipsnyje keliama prielaida, kad Millio pateikta analogijos interpretacija trukdė analogijos taikymo plėtotę, ypač dėl filosofijoje vėliau įsivyravusios loginių ir psichologinių kontekstų skirties. Straipsnyje bus taikomas lyginamosios ir kritinės analizės bei požiūrių rekonstrukcijos metodai.

Millis tikroju mokslo metodu laikė indukciją, nors ir suprato, kad dar Hume'o iškelta indukcijos pateisinimo problema verčia abejoti indukcijos kaip loginio metodo priimtinumu moksliniame tyrime. Kaip žinia, viena iš alternatyvų, išvengiant su indukcijos pateisinimu susijusių problemų, buvo pasiūlyta loginio pozityvizmo kūrėjų, kurie aiškiai skyrė atradimo ir patvirtinimo kontekstus tardami, kad jų neskyrimas yra susijęs su psichologinio ir loginio tyrinėjimo painiojimu. Kaip aiškina R. Carnapas,

mes neprieštaraujame, kad būtų apjungiami psichologiniai ir loginiai tyrinėjimai, kaip neprieštaraujame dėl įvairiausių mokslinių tyrinėjimų apjungimo. Atmetame tik dviejų rūšių klausimų painiojimą. Mes reikalaujame juos aiškiai atskirti, net tada, kai taikyme jie yra sujungti. Painiava kartais atsiranda nagrinėjant logikos klausimus tarsi jie būtų psichologiniai. Ši klaida, vadinama psichologizmu, suformuoja nuomonę, kad logika yra mokslas apie mąstymą, t. y. arba susijęs su faktinėmis mąstymo operacijomis arba su taisyklėmis, kuriomis remiantis turi būti mąstoma. Tačiau iš tikrųjų mąstymo operacijų, kokios jos yra tikrovėje, tyrimas yra psichologijos uždavinys, nieko bendro neturintis su logika. Tiek logikoje, tiek kiekviename kitame moksle mes mokomės taisyklingai mąstyti. <...> Kaip ten bebūtų, mąstymas yra ne logikos, o psichologijos objektas⁴.

Logika netiria mąstymo dėsnių, veikiau atvirkščiai – loginis tyrimas mūsų mąstymą turi sutvarkyti taip, kad jis atitiktų logikos dėsnius.

Matyti, kad šioje vietoje Carnapas seka Wittgensteinu, kuris *Tractatus Logico-Philosophicus* tvirtino, kad „vadinamasis indukcijos dėsnis jokiū būdu negali būti loginiu dėsniu, nes jis akivaizdžiai yra prasingas sakiny. – Todėl jis taip pat negali būti ir aprioriniu dėsniu“ (6.31)⁵. Be to, Wittgensteino požiūriu „indukcijos procesą sudaro tai, kad priimame paprasčiausią dėsni, kuris gali būti suderintas su mūsų patyrimu. Tačiau šis procesas turi ne loginį, o tik psichologinį pagrindą“ (6.363, 6.3631). Carnapas sutinka su Wittgensteinu,

kad Millis indukciją (ir analogiją) interpretuoja kaip psichologinę teoriją ir mano, kad filosofija yra loginė, bet ne psichologinė teorija. Tačiau kitaip negu Wittgensteinas, Carnapas mano, jog įmanoma sukurti indukcinę logiką, t. y. sukurti loginę indukcijos teoriją. Tą uždavinį jis išsprendžia savo veikle *Loginiai tikimybės pagrindai*⁶. Jo nuomone, tarp universalaus teiginio, kuris yra mokslinė hipotezė, ir su ja susijusio vieninio (singuliarus) egzistencinio teiginio egzistuoja loginis ryšys: vieninis teiginys gali patvirtinti hipotezę tam tikru laipsniu. Indukcinė logika kaip tik ir yra logika, vienareikšmiškai nustatanti tą santykį. Loginis santykis tarp dviejų teiginių yra hipotezės patvirtinimo empiriniais duomenimis laipsnis. Jis yra loginė tikimybė, o indukcinė logika yra tikimybinė logika⁷. Carnapas išsikėlė sau didingą užduotį – sukurti indukcinę logiką kaip visų nededukcinių arba nedemonstratyvių (neįrodomų) samprotavimų logiką, paremtą tikimybės terminais. Tuo pačiu jis išsprendžia ir indukcijos pateisinimo problemą, nes indukcija dabar suprantama kaip dviejų teiginių loginis santykis, o ne kaip samprotavimas nuo atskiro prie bendro, bendros išvados padarymas remiantis atskirais faktais. Todėl indukcijos pateisinimo problema paprasčiausiai išnyksta.

Bet jeigu indukciniam samprotavimams priklauso visi nededukciniai samprotavimai, tai analogija kaip atskiras samprotavimo metodas iš viso praranda prasmę Carnapo pasiūlytame teiginių patvirtinimo arba loginiame kontekste. Todėl analogijos teorija virsta analoginio sprendimo psichologine interpretacija, kurios filosofinis tyrimas priklauso kognityvinių mokslų ar sąmonės filosofijos sričiai⁸. Mūsų nuomone, tokia Millio pasiūlyta analogijos teorijos samprata labai susiaurina analogijos taikymo filosofiniuose tyrinėjimuose galimybes, todėl vertėtų nepamiršti Aristotelio ir ypač Tomo Akviniečio išplėtotų analogijos tyrinėjimų.

Analogija Millio logikoje

Millis tiek indukcinis, tiek analoginius samprotavimus laiko mąstymo metodais, leidžiančiais gauti naujas žinias. Skyrių „Apie analogiją“ jis pradeda konstatavimu, kad

Žodis „analogija“ kaip samprotavimo būdo pavadinimas dažniausiai taikomas įrodymui, kuris laikomas indukcinio pobūdžio įrodymu, tačiau neprilygstantis pilnai indukcijai. Visgi nėra kito žodžio, kuris būtų vartojamas taip laisvai ir daugiaprasmiškai kaip „analogija“⁹.

Vienas iš analogijos vartojimo atvejų, Millio požiūriu, kyla iš pirmykščio šios sąvokos vartojimo analogiją laikant santykių panašumu. Pavyzdžiui, sako Millis, remiantis tuo, kad akcinėms bendrovėms geriausiai vadovauja suinteresuotų šalių išrinktas komitetas, daroma išvada, kad valstybei geriausiai vadovautų tautos išrinktų atstovų grupė. Toks samprotavimas grindžiamas santykio, kuriuo akcinė bendrovė siejasi su direktorių taryba, o valstybė su parlamentu, tapatumas. Šios rūšies įrodymams nebūdingas tiksliai apibrėžtas grindimas. Vieni įrodymai gali būti niekiniai, kiti prilygti puikiai pagrįstomis indukcinėmis išvadoms. Tokią analogiją, pasak Millio, dar reiktų sugebėti pagrįsti.

Nesunku pastebėti, kad šiame skyriaus „Apie analogiją“ skirsnyje Millis atkartoja Cajetano pasiūlytą proporcingumo analogijos pavyzdį, plačiai aptariamą visuose standartinuose metafizikos kursuose¹⁰. Anot Cajetano, analogiškai pagal proporcingumą sakomi tie dalykai, kurie turi bendrą vardą (*nomine*) ir tuo vardu reiškiami sąvoka yra proporcingai tapati. Cajetanas pateikia ir tokios analogijos pavyzdį: akis sutinka su matymu, kaip protas sutinka su matymu. Čia bendru vardu „matymas“ žymimas ir regėjimas akimis, ir supratimas protu¹¹.

Millis neaptarinėja tokio „pirmykščio“ analogijos supratimo. Nurodęs jį kaip vieną iš daugelio menkai pagrįstų analogijos vartojimo pavyzdžių, jis tiesiog konstatuoja:

Visgi analoginio įrodymo vardą labiau įprasta taikyti plačiau, visiems panašumu paremtiems įrodymams, jei tik jie neprilygsta pilnai indukcijai. Šia prasme analoginis samprotavimas gali būti suvestas į tokią formuluotę: du objektai panašūs vienas į kitą vienu ar daugiau atžvilgių; tam tikras teiginys yra teisingas apie vieną iš jų, todėl jis yra teisingas ir apie kitą. Tačiau čia neturime būdo analogijai nuo indukcijos atskirti¹².

Anot Millio, indukcijos ir analogijos atveju sprendžiame, kad A panašus į B vienu ar daugiau savybių, todėl jie panašūs ir kitų tam tikrų savybių atžvilgiu. Skirtumas tik tas, kad indukcijos atveju remiantis pavyzdžiais iš anksto buvo parodyta, kad pirminės ir antrinės savybės yra susiję nekintančia jungtimi, o analogijos atveju tokia sąsaja nebuvo nustatyta.

Tačiau ar teisėta taip vadinamo „pirmykščio“, o, tiksliau – klasikinio – analogijos supratimo atveju tarti, kad analogija yra tam tikras naujų žinių gavimo būdas ir suredukuoti jį į aukščiau pateiktą formuluotę: jei du objektai panašūs vienas į kitą vienu savybių atžvilgiu, tai jie bus panašūs ir kitų tam tikrų savybių atžvilgiu. Kitaip tariant, ar pagrįsta klasikinę analogijos teoriją aiškinti kaip tam tikrą psichologinę teoriją – mūsų mąstymo įprotį iš dviejų objektų kai kurių savybių panašumo spręsti apie kitų tų objektų savybių panašumus? Jeigu Millis teisus, tai analogijos teorija leidžia suprasti ne tiriamų objektų, o mūsų pažinimo būdo ypatumus. Eidami šiuo keliu grįšime prie Hume'o skepticizmo, dviejų jo principų: to, „kad joks atskirai mąstomas objektas neturi savyje nieko, kas leistų mums daryti jo ribas peržengiančią išvadą; ir kad netgi pastebėję dažną ir pastovią objektų sąsają, mes neturime jokios priežasties apie jokią objektą daryti kitokių išvadų, išskyrus tas, kurias esame patyrę“¹³. O tai jau leistų suabejoti analogijos pažintine verte. Vis tik mes manome, kad Millis yra neteisus. Kaip pažymi George'as Peteris Kubertanzas,

Tomo Akviniečio mąstyme žodžių daugiaprasmiškumo problema yra viena iš priešasčių analogijos sampratai atsirasti, o to, ką jis aiškina apie analogiją, svarbi dalis skirta predikavimo teorijai. Šia prasme ir šiuo atžvilgiu analogijos tyrimas svarbus dabarčiai. Galime tvirtinti, kad analogija yra labiau sudėtinga ir lanksti, nei atitinkanti doktrina kitose filosofijose. Tomistinėje analogijoje specialaus dėmesio susilaukusi sritis – mūsų žinojimo apie Dievą problema. Santykinai ne daugeliui filosofų rūpi klausimas, ar mes galime ką nors žinoti apie Dievo egzistavimą, kitaip tariant, ar įmanoma žmogui žinoti tai, kas peržengia mūsų patyrimą.¹⁴

Tomo Akviniečio nuomone, mūsų kalba yra tinkama priemone, leidžianti protui patyrimą peržengti.

Millio veikalo „Silogistinės ir indukcinės logikos sistema. Bendras požiūris į pagrindimo principus ir mokslinio tyrimo metodus“ reikšmė analitinės filosofijos ir logikos plėtolei vargu ar deramai įvertinta. Ta reikšmė buvo gerokai didesnė, nei paprastai manoma. Čia pakaktų prisiminti bent jau Millio kanonų reikšmę indukciniame samprotavime ir indukcijos pagrindimo problemą. Pagrindinės Millio nuostatos, kurias jis pateikia kaip savaime suprantamas, nors jos toli gražu nėra tokios, buvo jo amžininkų priimtose beveik be išlygų. Tą patį galima pasakyti ir apie analogijos teoriją. Iš tikrųjų, Millio pasiūlyta analogijos interpretacija neturi nieko bendro su klasikine analogijos teorija, nes pastaroji sprendžia visai kitas problemas, taikoma visai kitu tikslu ir niekaip negali būti suredukuota į „miliškąją“ analogijos interpretaciją. Mūsų nuomone, būtent Millio traktuotės įsigalėjimas sukliudė analogijos teorijai užimti deramą vietą šiuolaikinėje kalbos filosofijoje.

Carnapas, filosofijos tikslu laikydamas loginės analizės taikymą mokslo kalbai, logine problema laiko patvirtinimo problemą, skirdamas ją nuo psichologinės atradimo ar, tiksliau, naujų žinių gavimo problemos. Nebūdami tiek kaip Carnapas tikri, kad mąstymo tyrimas priklauso tik psichologijai ir nepriklauso filosofinei pažinimo teorijai ar logikai, vis tik sutiname su tuo, kad atradimo (naujų žinių gavimo) ir patvirtinimo kontekstai nėra tapatūs.

Filosofinis tyrimas akivaizdžiai neapsiriboja šių dviejų – naujų žinių gavimo ir patvirtinimo – kontekstų – tyrimu. Ne mažiau svarbus, mūsų nuomone, yra dar vienas – supratimo kontekstas, kuriame ir buvo formuluojama klasikinė analogijos teorija. Jis, be abejo, susijęs su tam tikru filosofijos įvaizdžiu. Tipišku tokio įvaizdžio pavyzdžiu galėtų būti „Filosofiniuose tyrinėjimuose“ pateikia Wittgensteino filosofijos uždavinių samprata, kuri, beje, nėra svetima analitinei kalbos filosofijai. Anot Wittgensteino,

Filosofuodami mes atskleidžiame vieną ar kitą aiškią nesąmonę ir gumbus, kuriuos užsidirbo protas, mušdamas galvą į kalbos ribas. Jie, tie gumbai, mums padeda suvokti šio atskleidimo vertę. <...> Vienas pagrindinių mūsų nesupratimo šaltinių yra tas, kad mes neturime aiškaus vaizdo apie žodžių vartojimą. Mūsų gramatiškai trūksta skaidrumo. – Skaidrų atvaizdavimą teikia supratimas, kad pamatome būtent „tarpusavio ryšius“¹⁵.

Ir toliau:

Filosofija turi ne išspręsti prieštaravimą matematiniu arba loginiu matematiniu atradimu, bet padaryti skaidrią matematikos būklę, kuri mums kelia nerimą; jos būklę iki prieštaravimo išsprendimo. <...> Fundamentalus faktas čia yra tas, kad mes pateikiame tam tikro žaidimo taisykles, techniką, ir kad tuomet, kai laikomės šių taisyklių, kažkas vyksta ne taip, kaip numanėme; kad mes, taip sakant, susipainiojame savose taisyklėse. Tas susipainiojimas savose taisyklėse ir yra tai, ką mes norime suprasti¹⁶.

Taigi turime tris galimus analogijos interpretavimo variantus: a) analogija sietina su naujų žinių gavimo problema, kuri priklauso pažinimo filosofijai (ar psichologijai); b) ji sietina su patvirtinimo problema, kuri priklauso kalbos loginei analizei; ir pagaliau c) su supratimo problema, kuri priklauso kalbos filosofijai. Kontekste a) analogija gali būti interpretuojama kaip samprotavimo būdas, artimas indukcijai (Millio pateikta analogijos interpretacija); kontekste b) analogija yra bereikšmė ir nevartotina; kontekste c) analogija yra svarbus žodžių funkcionavimo kalboje būdas, kurį dabar kiek plačiau aptarsime.

Kalbos filosofija viduramžiais ir tomistinė analogijos samprata

Įprasta manyti, kad kalbos filosofija ėmė plėtotis tik XIX a. pabaigoje, Gottlobo Freges, o vėliau Bertrando Russello, Ludvigo Wittgensteino ir kitų analitinės filosofijos kūrėjų pastangomis. Tačiau tai nėra tikslu. Įvairiapusiai kalbos filosofijos tyrinėjimai ypač suklestėjo brandžiaisiais viduramžiais, dar XIII a. Kaip žinia, menų fakultetuose didžiausiais dėmesys buvo skiriamas laisvųjų menų – triviumo – gramatikos, dialektikos ir retorikos – bei kvadriviumo – aritmetikos, astronomijos, muzikos ir geometrijos – studijoms. To meto universitetuose gramatikos buvo mokomasi ne tik nuodugnai nagrinėjant senuosius lotynų kalbos gramatikos vadovėlius – Aelijaus Donato „Ars grammatica“ ir Prisciano „Institutiones grammatiticae“ – bet, laikui bėgant, vis labiau ir labiau gilnamasi į kalbos logiką. XIII a. pabaigoje ir XIV a. pradžioje susiformuoja su Paryžiaus universitetu susijusi taip vadinamų spekuliatyviųjų gramatikų¹⁷ arba Modistų (lot. *Modistae*) grupuotė. Siekdami sukurti gramatikos mokslą, jie ieškojo visoms kalboms bendros konceptualinės struktūros. Ta konceptualinė struktūra buvo siejama su Aristotelio kategorijomis kaip tuo, kas gali būti apie kiekvieną daiktą tariama. Jei metafizika nagrinėja esinių buvimo būdus (pavyzdžiui, substanciją kaip objektyvų daiktų egzistavimo būdą), o logiką domina jų suvokimo būdas, tai spekuliatyvioji gramatika tiria žymėjimo būdus ir juos sąlygojančias kalbos dalis.

Spekuliatyviajai gramatikai rūpėjo prasminiai žymėjimai, bet tai neišsėmė visų kalbos filosofijos temų. Dar Aristotelis, tiek „Retorikoje“, tiek „Poetikoje“ pažymi, kad „mąstymui priklauso tai, kas turi būti išreikšta žodžiu, o jo atskiri uždaviniai – įrodyti, atmesti kitokią nuomonę, sukelti aistras, pavyzdžiui, gailėstį, baimę, pyktį ir t. t., be to, padidinti ar sumenkinti įrodinėjamuosius dalykus“¹⁸. Visa tai padaryti leidžia mūsų kalba, kurioje žodžiai (įvardijimai) funkcionuoja įvairiausiai būdais. Norint išspręsti atskirus mąstymo uždavinius, visų pirma, Aristotelio nuomone, reikia žinoti, kaip žodžiai funkcionuoja, kitaip tariant, suprasti mūsų kalbos logiką. „Kiekvienas vardas, – sako Aristotelis, – yra arba pagrindinis, arba tarminis, arba metafora, arba puošmeninis žodis, arba naujadaras, arba iššėstinis arba trumpintinis arba pakeistas“¹⁹.

Metafora, Aristotelio nuomone, „tai vardo, žyminčio vieną daiktą, priskyrimas kitam daiktui. Priskiriama arba giminės – rūšiai, arba rūšies – giminei arba [vienos] rūšies – kitai rūšiai, arba pagal analogiją“²⁰. Taigi analogija Aristoteliui yra tam tikras vardo priskyrimo būdas, būdingas kai kurioms metaforoms. Koks tai priskyrimo būdas? Pagal analogiją priskiriama remiantis proporcija, kurią sudaro keturi nariai. „Analogija, – rašo

Aristotelis, – aš vadinu visus atvejus, kai antrasis terminas taip santykiauja su pirmuoju, kaip ketvirtasis su trečiuoju; tokiu atveju poetas gali pavartoti vietoj antrojo termino ketvirtąjį, o vietoj ketvirtojo antrąjį; be to kartais čia pridedamas ir tas žodis, su kuriuo susijęs pakeistasis“. Pavyzdžiui, „tarp senatvės ir gyvenimo yra toks pat santykis, koks tarp vakaro ir dienos; taigi poetas galės pasakyti apie vakarą, kad jis „dienos senatvė“, o apie senatvę – kad ji „gyvenimo vakaras“ arba „gyvenimo saulėlydis“, kaip sako Empedoklis“²¹. Taigi, *senatvė (1): gyvenimu (2) = vakaras (3): diena (4)*.

Aristotelis analogiją interpretuoja kaip vieną iš metaforos rūšių, gal net veikia kaip vieną iš metaforos kūrimo būdų, kaip proporciją (gr. ἀναλογία), o pačią metaforą, tuo pačiu ir analogiją, laiko meninės išraiškos priemone, vaizdingu perkeltinės prasmės pasakymu, vartojamų poetiniuose tekstuose.

Į analogijos reikšmę kalbos funkcionavime naujai pažvelgia Tomas Akvinietis. Jei Aristotelis analogiją aiškino kaip poetinės kalbos kūrimo priemonę, kaip vieną iš metaforos kūrimo būdų, tai Tomas Akvinietis jai skiria kitą vaidmenį – laiko priemone mokslinei kalbai kurti. Čia reikia atkreipti dėmesį, kad aristotelinėje tradicijoje mokslas buvo suprantamas kaip „sprendimais susidaryta nuomonė apie tai, kas yra bendra ir kas egzistuoja būtinai“²². Aristotelis skiria tris mokslus: fiziką, matematiką ir metafiziką. Be to, jis pripažįsta ir tris tarpinius mokslus: astronomiją, optiką ir harmonijos teoriją²³. Sekdamas Aristoteliumi ir remdamasis Boecijumi, Tomas Akvinietis teorinius mokslus irgi skirsto į tris: 1) *gamtos mokslą arba fiziką* – mokslą, nagrinėjantį kitimus, ne abstraktų, susiejantį – tiriantį kūniškas formas kaip susijusias su materija, formas, kurios negali egzistuoti atskirai nuo kintančių kūnų, kaip krintančios žemės ar kylančios ugnies, taigi to, kas kinta kaip materijos ir formos vienybė; 2) *matematiką* – tiriančią tai, kas nekinta, ne abstrakčią, suvokiančią kūniškas formas atskirai nuo materijos ir tuo pačiu nuo kitimų, nors tos formos egzistuoja materijoje ir todėl negali būti atskirtos nuo materijos ir kitimų; 3) *teologiją, kuri dar vadinama metafizika arba pirmąja filosofija* – nagrinėjančią nekintančius dalykus, abstrakčią ir neperskiriančią, nes Dievo esatis nėra materialinė ir kintanti²⁴.

Problema, kuri kyla Tomui Akviniečiui, yra susijusi su jo abstrakčių teorija, perimta iš Aristotelio. Iš tikrųjų, jei intelekto nėra nieko, ko iki tol nebuvo patyrimo, tai kaip mes galime nuo sąvokų, kurios kasdieninėje kalboje susiformuoja remiantis patyrimu, pereiti prie abstraktaus samprotavimo, matematinių ir, svarbiausia, metafizinių abstrakčių? Juk metafizika tyrinėja tai, kas peržengia mūsų patyrimą. Kaip įmanoma metafizinių samprotavimų kalba, jei atsisakome augustinės iliuminizmo sampratos ir intuityvaus pažinimo, kuris vyravo iki XIII a. antros pusės Vakarų Europos filosofijoje ir teologijoje? Tomas Akvinietis, kaip ir Aristotelis, mano, kad žmogus pirmiausia pažįsta juntamą tikrovę ir kuria jos objektams apibūdinti tinkamą kalbą. Vėliau žodžius, kuriuos vartojo kasdieninei patirčiai reikšti, jis perkelia į metafizinių tyrinėjimų sritį. Toks žodžių perkėlimas, Tomo Akviniečio nuomone, yra teisėtas, nes mūsų kalba funkcionuoja taip, kad leidžia įgyvendinti tokį perkėlimą. Tam Tomas Akvinietis panaudoja aristotelinę analogijos teoriją, kurią jis išvysto ir pritaiko mokslinei (mūsų aukščiau minėta prasme) kalbai kurti.

Tomui Akviniečiui labiausia rūpėjo metafizikos mokslinė kalba. Matematika ir gamtos mokslas jį domino daug mažiau, tačiau vėliau padėtis keitėsi – labiau rūpėjo būtent gamtos mokslų kalba. Pavyzdžiui, fizikai kalba apie gravitacinius ir elektromagnetinius laukus,

elektros srovės, elektromagnetines bangas ir pan. Čia lauko, srovės ar bangos sąvoka vartojama analogiškai. Pavyzdžiui, banginis procesas yra toks, kuris gali būti aprašytas tam tikra funkcija (bangine funkcija). Netinkama analogija, kad bangos yra tam tikri aplinkos virpesiai ar svyravimai ilgai kliudė iš fizikos pašalinti eterio sąvoką. Kartais, kai analogiškų sąvokų nepasiseka surasti, atsiranda sąvokų dualizmas, kaip, pavyzdžiui, gerai žinomas dualizmas kvantinių objektų, aprašomų remiantis bangos ir dalelės įvaizdžiais. Bet grįžkime prie Tomo Akviniečio.

Analoginį žodžių vartojimą Tomas Akvinietis aprašo daugelyje savo veikalų – visur, kur jam tenka aiškinti metafizikoje vartojamų terminų ypatumus. Jau savo ankstyvajame darbe „Apie gamtos pradus“ jis teigia:

Reikia pažymėti, kad kalbėdami apie vidinius pradus, tokius kaip materija ir forma, ir atsižvelgdami į dalykų panašumą bei skirtumus, kiek tai liečia pradų panašumus bei skirtumus, suvokiame, kad kai kurie pradai būna kaip tokie vienodi, kaip Sokratas ir šitas žmogus, nurodant Sokratą, kiti būna kaip tokie skirtingi, bet kaip ypatingumai vienodi, kaip pavyzdžiui Sokratas ir Platonas, kurie, nors ir skiriasi kaip tokie, bet priklauso tai pačiai žmonių rūšiai, dar kiti skiriasi pagal ypatingumą, bet giminės atžvilgiu yra vienodi, kaip žmogus ir asilas, priklausantys tai pačiai gyvūnų giminei, dar kiti skiriasi ir pagal giminės, ir tik analogiškai yra vienodi, kaip substancija ir kiekybė, kurie neturi bendros giminės ir tik analogiškai yra vienodi, nes yra vienodi kiek yra esantys. O „esatis“ nėra giminės sąvoka, nes ji nėra priskiriama vienapusiškai, o tik analogiškai²⁵.

Matome, kaip įvairiai gali būti vartojamos panašumo ir skirtingumo sąvokos. Todėl, norėdami metafizinuose samprotavimuose pasiekti tiesą, turime tiksliai vartoti žodžius.

Tomo Akviniečio nuomone, mūsų kalba leidžia trejų žodžių (įvardinimų (lot. *nominus*), terminų ir kt.) vartoseną. Terminas yra vartojamas vienaprasmiškai, jei kažkam priskiriamas vienas ir tas pats terminas, atitinkantis vieną sąvoką ar apibrėžimą, kaip *gyvūno* terminas priskiriamas žmogui ir asilui, nes abu jie yra gyvūnai ir abu yra gyvos juntančios substancijos, o gyvūnas kaip tik taip apibrėžiamas. Giminių ir rūšinių terminai visada vartojami vienaprasmiškai, t. y. visada taikomi ta pačia prasme visiems tam tikros srities objektams²⁶.

Terminas yra vartojamas daugiaprasmiškai, jeigu tas pats terminas priskiriamas keliui dalykų, bet pagal skirtingas sąvokas. Šiuo atveju sąvokos sutampa tik pagal pavadinimą, bet ne pagal apibrėžimą. Pavyzdžiui taip vartojamas žodis *nepamečiau* gerai žinomame „ragų“ paradokse: „Tai, ko nepamečiau, turiu. Aš nepamečiau ragų. Vadinasi aš turiu ragus“²⁷. Išvada klaidinga, nes čia žodis *nepamečiau* vartojamas dviprasmiškai. Pirmuoju teiginiu norima pasakyti – aš nepamečiau to dalyko, kurį turiu, o antruoju – nepamečiau dėl to, kad neturėjau ko pamesti. Dar ryškiau dviprasmiškas žodžio vartojimas atsiskleidžia tokia vaikiška žodžių žaisme: „Kodėl šita mėlynė yra raudona? Todėl, kad ji yra žalia“.

Analoginis žodžių vartojimas dažnai taikomas tose žinojimo srityse, kurios peržengia patyrimą. Tomas Akvinietis ypač pabrėžia analogijų taikymą metafizikoje. Beveik visos metafizikos sąvokos yra vartojamos analogiškai. Kaip parodo Montagne,

Tomas Akvinietis žodį „analogija“ iš proporcijos pakeičia į santykį: analogijos teorija yra pateikta ketvirtojoje *Metafizikos* knygoje, aiškinant buvimo prasmių skirtingumą ir tapatumą bei aiškinant matematinės proporcijas, t. y. dviejų ir daugiau sąryšių panašumą. Visais atvejais, kai Tomas Akvinietis nurodo į sveikatos pavyzdį bei į substancijos ir akcidensų esatį, jis netiesiogiai tačiau neabejotinai daro užuominą į Aristotelio *Metafiziką*²⁸.

Tomas Akvinietis aprašo tris galimus analogijų atvejus. Be abejo, tai nėra išsamus aprašymas, nes tik kalbos funkcionavimo tyrimas gali atskleisti analogijų vartojimo ypatumus. Pirmoji analogijos rūšis gali būti pavadinta analogija pagal tikslą. Šiuo atveju vardas vartojamas analogiškai, kai jis priskiriamas daugeliui dalykų, kurių prigimtis yra skirtingos, nors yra susiję su tuo pačiu dalyku. Pavyzdžiui,

„sveikas“ yra sakoma apie gyvūno kūną ir apie šlapimą bei apie maistą, tačiau šiuo žodžiu visais atvejais žymimi ne tie patys dalykai. Taip sakoma apie šlapimą, kiek jis yra sveikatos ženklas, apie kūną, kiek jis yra sveikatos turėtojas, ir apie maistą, kiek jis yra sveikatos priežastis, tačiau visos šios sampratos (*istae rationes*) yra susiję su vienu ir tuo pačiu tikslu – sveikata²⁹.

Antra analogijos rūšis, aprašyta veikale „Apie gamtos pradus“, gali būti pavadinta analogija pagal veikimą. Kaip sako Tomas Akvinietis,

kartais tai, dėl ko sutariame analogiškai, t. y. pagal proporciją, palyginimą ar suderinimą, siejasi su tuo pačiu tikslu, kaip anksčiau pateiktame pavyzdyje [apie „sveikas“], tačiau kartais tai priskiriama vienam veiksmui, kaip kad gydančiu yra vadinamas tas, kuris veikia remdamasis tiek išmanymu, kaip kad daro gydytojas, tiek tas, kuris veikia be išmanymo, kaip akušerė, ar net instrumentui, tačiau visados sakoma priskiriant vienam veiksmui, kuris yra medicina³⁰.

Trečioji analogijos rūšis aprašyta Tomo Akviniečio tada,

kai priskiriama vienam dalykui, kaip kad „esatis“ yra taikoma substancijai, kokybei, kiekybei ir kitoms kategorijoms. Nors ne visiškai ta pati yra samprata, kuri naudojama kalbant apie substanciją kaip apie esatį ir apie kokybę kaip esatį ir apie likusias kategorijas, tačiau visa tai sakoma kaip apie esatį tik siejant ją su substancija, kuri yra visų kitų dalykų subjektas. Taigi „esatis“ pirmiausiai tariama apie substanciją, ir tik antriniu būdu apie likusius dalykus. Taigi „esatis“ nėra giminė, nes jokia giminė savosioms rūšims nepriskiriama pirminiu ir antriniu būdu, veikiau „esatis“ yra priskiriama analogiškai. Tai mes turime galvoje, kai sakome, kad substancija ir kokybė pagal giminę, bet yra tapačios analogiškai³¹.

Šia trečiąja analogijos rūšimi, kuri kartais vadinama proporcingumo analogija, dažniausiai remiamasi analizuojant metafizines sąvokas. Taigi: $substancija_{p,p} : esatimi_{p,p} = kiekybė : esatimi_{a,p} = kokybė : esatimi_{a,p}$. Čia indeksu p, p žymima pirminė prasmė, o a, p ir $a, p1$ – antrinės prasmės.

Panašią, nors ir šiek tiek detalesnę, analogijos sampratą Tomas Akvinietis pateikia „Petro Lombardo sentencijų komentare“³². Nesiekdami pateikti detalios Tomo Akviniečio analogijos sampratos analizės, kuri peržengtų mūsų straipsnio rėmus, pažymėsime, kad šios, mūsų nurodytos, analogijos rūšys Tomui Akviniečiui yra pagrindinės.

Proporcingumo analogija dar skirstoma į tikrąją proporcijos analogiją ir metaforą. Metafora moksliniame tyrime paprastai netaikoma. Ji vartojama poezijoje, literatūroje, kasdieninėje kalboje. Metafora – tai tolimu panašumu paremtas vieno daikto vadinimas kitų daiktų vardais. Metaforos pavyzdžiu galėtų būti kad ir tokia proporcija: *karalius : šalimi = liūtas : žvėrimis*. Vietoje liūto sakydami „žvėrių karalius“, „karalių“ vartojame metaforiškai.

Tomistinę analogijų teoriją toliau plėtojo Cajetanas³³, tačiau tos plėtotės tyrimas peržengtų mūsų užsibrėžtų tyrinėjimų rėmus. Galėtume tik atkreipti dėmesį, kad standartinuose metafizikai skirtuose vadovėliuose Cajetano samprata neretai pateikiama kaip tomistinė.

Išvados

Turime tris galimus analogijos interpretavimo variantus: a) analogija sietina su naujų žinių gavimo problema, kuri priklauso pažinimo psichologijai; tai šiais laikais vyraujanti interpretacija, labiausiai besidominti analogijos kaip samprotavimo būdo formalizavimo galimybėmis; b) ji sietina su patvirtinimo problema, kuri priklauso kalbos loginei analizei; c) analogija sietina su supratimo problema, kuri priklauso kalbos filosofijai. Kontekste a) analogija gali būti interpretuojama kaip samprotavimo būdas, artimas indukcijai (Millio pateikta analogijos interpretacija), kontekste b) analogija yra bereikšmė ir nevartotina (Carnapo interpretacija), kontekste c) analogija yra svarbus žodžių funkcionavimo kalboje tyrimo būdas, pagrindžiantis ir pateisinantis peržengiančių patyrimą (taip pat ir metafizinių) sąvokų vartojimą.

Mūsų tikslas buvo parodyti, kad Millis pakeičia klasikinę analogijos sampratą ir atmeta viduramžiais išplėtotą jos taikymą kalbos filosofijoje kaip nereikšmingą. Millis analogija laiko netobula indukcija, naujų žinių gavimo loginiu metodu. Todėl analogijos teorija virsta analoginio sprendimo psichologine interpretacija, kurios filosofinis tyrimas priklauso kognityvinių mokslų ar sąmonės filosofijos sričiai.

Carnapas atskiria dvi su logika susijusias tyrinėjimo problemas – naujų žinių gavimą ir mokslo žinių patvirtinimo problemą, filosofijai palikdamas tik patvirtinimo problemą. Patvirtinimo problemą sprendžia loginė kalbos analizė, kurios pagrindinė priemonė yra indukcinė logika suprantama kaip dviejų teiginių loginis ryšys. Toje interpretacijoje analogija iš viso nevaizduoja jokio vaidmens loginiame tyrime.

Tomas Akvinietis pagrindžia, kaip įmanoma metafizinių samprotavimų kalba, jeigu pripažįstame Aristotelio prielaidą, kad intelekto nėra nieko, ko iki to nebuvo patyrimo. Metafizikai, kurios teiginiams būtų galima pritaikyti tiesos kriterijų, konstruoti Tomas Akvinietis pasitelkia aristotelinę analogijų teoriją žymiai ją modifikuodamas. Tomo Akviniečio interpretacijoje analogija sietina su supratimo problema, kuri priklauso kalbos filosofijai.

Kartais manoma, kad analogija taikoma vien tik metafizikos kalbai tyrinėti ir netaikoma, tarkime, kitų kalbinių kontekstų tyrime. Tokia išvada yra pernelyg paviršutiniška, nes dviejuose iš trijų analogijos variantų Tomas Akvinielis pateikia pavyzdžius toli gražu ne iš metafizikos srities. Mes manome, kad kalbos vartojimo ir funkcionavimo tyrime supratimo kontekstas yra ne mažiau svarbus nei naujų žinių gavimo ar patvirtinimo kontekstai. Todėl Tomo Akvinielio išplėtotą analogijos sampratą ir dabar galėtų būti sėkmingai taikoma kalbos filosofijos tyrinėjimuose.

NUORODOS

- ¹ *Plečkaitis R.* Logikos įvadas. Vilnius: Mintis. 1978. P. 217.
- ² *Mill J. S.* Collected Works of John Stuart Mill. Vol. VII. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive. Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. University of Toronto Press: Toronto. 1974. P. 554.
- ³ *Nekrašas E.* Pozityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2010. P. 106.
- ⁴ *Carnap R.* Philosophy and Logical Syntax / Sud. Alston V. P., Nakhnikian G. Readings in Twentieth-Century Philosophy. New York: The Free Press. 1963. P. 434.
- ⁵ Čia skliausteliuose žymima *Tractatus Logico-Philosophicus* Wittgensteino pasiūlyta sakinių numeracija.
- ⁶ Žr. *Carnap R.* Logical Foundations of Probability. London: Routledge and Kegan Paul. 1951.
- ⁷ *Nekrašas E.* Pozityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2010. P. 240.
- ⁸ Analogical Reasoning: perspectives of artificial intelligence, cognitive science, and philosophy / Sud. Helman D. H. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 1988.
- ⁹ *Mill J. S.* Collected Works of John Stuart Mill. Vol. VII. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive. Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. University of Toronto Press: Toronto. 1974. P. 554.
- ¹⁰ Pavyzdžiui žr. *Kowalczyk S.* Bendroji metafizika. Vilnius: Logos. 2001. P. 51–61.
- ¹¹ Žr. *Mondin B.* Tomo Akvinielio filosofinė sistema. Vilnius: Logos. 2006. P. 139.
- ¹² *Mill J. S.* Collected Works of John Stuart Mill. Vol. VII. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. University of Toronto Press: Toronto. 1974. P. 555.
- ¹³ *Hume D.* Traktatas apie žmogaus prigimtį. Vilnius: Charibdė. 2007. P. 117.
- ¹⁴ *Kubertanz G. P., S. J. St. Aquinas on Analogy.* Chicago: Loyola Un. Press. 1960. P. 2.
- ¹⁵ *Vitgenšteinas L.* Rinkiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1995. P. 176.
- ¹⁶ *Vitgenšteinas L.* Ten pat. P. 177.
- ¹⁷ *Spekuliatyvioji gramatika* (lot. *grammatica speculativa*) yra dviprasmiškas terminas, nes filosofijos istorikai spekuliatyviaisiais gramatikais dar vadina su Šartro mokykla susijusius XII a. gramatikos tyrinėtojus, tokius kaip Vilhelmą Konšietį (lot. Guillelmus Conchesius), Petrą Heliją (lot. Petrus Helius), Ralfą Bovietį (lot. Ralph de Beauvais) ar šv. Viktoro abatijos mokyklos atstovą Hugoną Senviktorietį (lot. Hugo de Sancto Victorero) ir kitus, kurie pertvarkė Prisciano ir Donato gramatikos vadovėlius, naudotus to meto mokyklose lotynų kalbai mokytis, siekdami sukurti universalią kalbos semantiką.
- ¹⁸ *Aristotelis.* Rinkiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1990. P. 302–303.
- ¹⁹ *Aristotelis.* Ten pat. P. 306.
- ²⁰ Ten pat. P. 306.

- ²¹ Ten pat. P. 306–307.
- ²² Ten pat. P. 175
- ²³ *Plėšnys A.* Metafizikos reikšmė gamtos mokslų plėtrai. Vilnius: Via recta. 1999. P. 63–65.
- ²⁴ *Aquinas T.* Selected Philosophical Writings. Oxford: Un. Press. 2008. P. 2–4.
- ²⁵ *Aquinas T.* On the Principles of Nature (*De Principiis Naturae*). 1995 // <http://www.theologywebsite.com/etext/aquinas/principlesofnature.shtml>. 1995. P. 6. Žiūrėta 2015 11 23.
- ²⁶ *Aquinas T.* Ten pat. P. 6.
- ²⁷ Palyginti *Tatarkiewicz W.* Filosofijos istorija. T. 1. Vilnius: Alma litera. 2001. P. 45.
- ²⁸ *Montagnes B.* The Doctrine of the Analogy of Being According to Thomas Aquinas. Marquette University Press. 2004. P. 27–28.
- ²⁹ *Aquinas T.* On the Principles of Nature (*De Principiis Naturae*). 1995. // <http://www.theologywebsite.com/etext/aquinas/principlesofnature.shtml>. 1995. P. 6. Žiūrėta 2015 11 23.
- ³⁰ *Aquinas T.* Ten pat. P. 6.
- ³¹ Ten pat. P. 6.
- ³² Žr. *Mondin B.* Tomo Akviniečio filosofinė sistema. Vilnius: Logos. 2006. P. 135.
- ³³ Apie Cajetano ir Tomo Akviniečio analogijos teorijos santykį žr. *Mondin B.* Tomo Akviniečio filosofinė sistema. Vilnius: Logos. 2006. P. 134–148 bei *Montagnes B.* The Doctrine of the Analogy of Being According to Thomas Aquinas. Marquette University Press. 2004 (ypač trečią skyrių).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Analogical Reasoning: Perspectives of Artificial Intelligence, Cognitive Science, and Philosophy / Sud. Helman D. H. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 1988.
2. *Aquinas T.* Selected Philosophical Writings. Oxford: Un. Press. 2008.
3. *Aquinas T.* On the Principles of Nature (*De Principiis Naturae*). 1995 // <http://www.theologywebsite.com/etext/aquinas/principlesofnature.shtml>. Žiūrėta 2015 11 23.
4. *Aristotelis.* Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1990.
5. *Carnap R.* Philosophy and Logical Syntax / Sud. Alston V. P., Nakhnikian G. Readings in Twentieth-Century Philosophy. New York: The Free Press. 1963. P. 420–460.
6. *Carnap R.* Logical Foundations of Probability. London: Routledge and Kegan Paul. 1951.
7. *Hume D.* Traktatas apie žmogaus prigimtį. Vilnius: Charibdė. 2007.
8. *Kowalczyk S.* Bendroji metafizika. Vilnius: Logos. 2001.
9. *Kubertanz G. P., S. J. St.* Aquinas on Analogy. Chicago: Loyola Un. Press. 1960.
10. *Mill J. S.* Collected Works of John Stuart Mill. Vol. VII. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive. Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. University of Toronto Press: Toronto. 1974.
11. *Mondin B.* Tomo Akviniečio filosofinė sistema. Vilnius: Logos. 2006.
12. *Montagnes B.* The Doctrine of the Analogy of Being According to Thomas Aquinas. Marquette University Press. 2004.
13. *Nekrašas E.* Pozityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2010.
14. *Plečkaitis R.* Logikos įvadas. Vilnius: Mintis. 1978.
15. *Plėšnys A.* Metafizikos reikšmė gamtos mokslų plėtrai. Vilnius: Via recta. 1999.
16. *Tatarkiewicz W.* Filosofijos istorija. T. 1. Vilnius: Alma littera. 2001
17. *Vitgenšteinas L.* Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1995.

Gauta: 2016 05 16

Parengta spaudai: 2016 09 20

Albinas PLĖŠNYS

A CHANGE IN THE CONCEPT OF ANALOGY – FROM THE ANALYSIS OF UNDERSTANDING TO A PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF DECISION

S u m m a r y

Analogy is commonly held to be a type of reasoning where the resemblance between any two objects based on one or more attributes is taken to imply that these objects are also similar in some other attributes. Hence, analogy understood in this way is generally seen as a type of inductive reasoning. This view of analogy as a method of acquiring knowledge was popularized by John Stuart Mill. According to him, the word “analogy” as the name of a mode of reasoning is generally taken as some kind of argument supposed to be of inductive nature but not amounting to a complete induction.

From Wittgenstein's viewpoint, the problem of discovering knowledge is a problem of psychology rather than philosophy. He believes that the process of induction is the process of assuming that the simplest law can be made to harmonize with our experience. This process has no logical foundation but only a psychological one. Carnap takes the same approach and believes that a philosopher must investigate only the problem of the verification of knowledge rather than the psychological problem of discovery. According to Carnap, the problem of the verification or confirmation of knowledge should be regarded as a real problem of inductive logic. Carnap holds that analogy does not play any role in philosophical investigations.

In the opinion of Aristotle, in order to solve separate problems of thinking, the most important thing is to know how words function, in other words, to understand the logic of our language. The theory of analogy comes in handy here. Aristotle presents this theory in Book Four of the *Metaphysics* explaining diversities and identities of the meanings of being, as well as explaining mathematical proportions, i.e., the similarity between two or more relations. Thomas Aquinas changed Aristotelian notion of analogy from the proportion to the relation and explained it as the connection between the terms based on the relation, which enables us to understand the use of these terms in theoretical contexts and to create new terms.

According to Thomas Aquinas, that is said to be predicated analogically which is predicated of many whose natures are diverse but which are attributed to one same thing; as health is said of the animal body, urine or food, but it does not signify entirely the same thing in all three; it is said of urine as a sign of health, of body as of a subject and of food as of a cause. But all these natures are attributed to one end, namely to health.

Sometimes those things that agree according to analogy, i.e., in proportion, comparison or agreement, are attributed to one end, as was seen in the preceding example of health. Sometimes they are attributed to one agent, as medical is said of one who acts with art, of one who acts without art, as a midwife, and even of instruments; but it is said of all by attribution to one agent which is medicine. Sometimes it is said by attribution to one subject, as “being” is said of substance, quantity, quality and other predicaments because it is not entirely for the same reason that substance is being, and quantity and the others. Rather, they all are called being as far as they are attributed to a substance which is the subject of others.

Hence, we have three possible interpretations of analogy: (a) analogy is related to the problem of acquiring new knowledge, which belongs to the sphere of cognitive psychology; this is the interpretation that prevails today and that has an interest mainly in the possibilities of formalising analogy as the way of reasoning, (b) it is related to the problem of confirmation, which belongs to the sphere of logical analysis and finally (c) analogy is related to the problem of understanding, which belongs to the philosophy of language. Within a context (a), analogy can be interpreted as a way of reasoning close to induction (the interpretation of analogy presented by Mill); within a context (b), analogy is meaningless and is not to be used (Carnap's interpretation); within a context (c), analogy is an important way of studying the functioning of words in a language substantiating and justifying the use of concepts (including metaphysical ones) that overstep the bounds of experience.

Thomas Aquinas was mainly concerned with the scientific language of metaphysics. Mathematics and natural sciences interested him to a lesser degree. However, as Klubertanz notices, an area of special concern in Thomistic analogy is the problem of our knowledge of God. The question whether the existence of God can even be known arises to a relatively small number of philosophies; that is, whether it is possible for man to come to know anything beyond the range of his sense experience.

Explaining the use of words and their functioning is one of the themes of the philosophy of language. In the Middle Ages this theme was developed by Thomas Aquinas and his followers, first and foremost, by Cajetan, on the basis of the investigation of analogy enabling the peculiarities of the polysemantic use of words to be understood. Thanks to Mill and his followers, however, analogy was reinterpreted into the method of acquiring new knowledge. Assuming that the contexts of functioning and understanding terms in a language are of no less importance than the contexts of acquiring or validating knowledge, we suppose that the analysis of analogy as it was understood in the Middle Ages would be of significance to the present-day philosophy of language.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: analogija, indukcija, kalbos filosofija, logika, psichologija.

KEY WORDS: analogy, induction, philosophy of language, logic, psychology.

Albinas PLĖŠNYS – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Filosofijos katedros profesorius. Moksliniai interesai: mokslo filosofija, Tomo Akviniečio filosofija, socialinė filosofija. Adresas: Girinio g. 8, 08401, Vilnius. El. paštas albinas.plesnys@fsf.vu.lt.

Albinas PLĖŠNYS – PhD in Humanities, prof. at Philosophy department, Faculty of Philosophy, Vilnius University. Scientific interests: philosophy of science, philosophy of Thomas Aquinas, social philosophy. Address: Girinio St. 8, Vilnius, 08401. E-mail: albinas.plesnys@fsf.vu.lt.